

Pohřební výbavy příslušníků šlechtického rodu Gryspeků z Griesbachu. Příspěvek k poznání oděvu elit přelomu 16. a 17. století v západních Čechách

Veronika PILNÁ

ANOTACE: Článek se věnuje průzkumu pohřební výbavy rodu Gryspeků z Griesbachu uložených v rodinné hrobce kralovického kostela sv. Petra a Pavla, zejména původním pohřebním oděvům z konce 16. a počátku 17. století.

Farní kostel sv. Petra a Pavla v Kralovicích na severním Plzeňsku je zajímavou a regionálně významnou kulturní památkou¹ a je rovněž místem posledního odpočinku několika příslušníků české větve staré tyrolské šlechty z rodu Gryspeků z Griesbachu.² Pohřbení však skutečný klid v prostorách zdejší krypty nenalezli. Krypta se stala záhy oblíbeným turistickým lákadlem. Těla zachovalá přirozenou mumifikací začala být již před staletími předváděna návštěvníkům kostela jako místní kuriozita a během 19. století zde propukl čilý návštěvnícký ruch, ještě podporovaný místní pověstí „o poslední večeři Gryspeků po Bílé hoře“.³ Zemřeli tak přicházeli o svou výbavu na onen svět i svá jména, takže dnes se můžeme jen domnívat, kdo z pohřbených je kterou historickou osobností.

O vybudování pohřebiště se zasloužil Florián Gryspek, hlava rodu a otec rozvětvené rodiny. Počátek přestavby původního gotického kostela do renesančního stylu se datuje do roku 1575, dva roky poté, co zemřela jeho choť Rosina. Práce, jejichž součástí bylo i vybudování krypty, probíhaly až do roku 1581. Po sedmi letech od jejího dokončení bylo v těchto místech uloženo i jeho zesnulé tělo. Postupně zde přibývaly další generace a jedním z posledních zde pohřbených byl Floriánův nejmladší syn Blažej, který zemřel měsíc po bitvě na Bílé hoře v roce 1620. Ač původně nepatřili k české šlechtě a otec Florián byl katolík, Gryspekové se během stavovského povstání přidali na stranu stavů. Majetek jim byl postupně zkonfiskován, čímž v roce 1623 ztratili právo své zemřelé v Kralovicích pochovávat. Městečko Kralovice připadlo nazpět plaskému konventu. Opat Kryštof Tengler ke konci 17. století nechal pohřební místo otevřít a odvézt svrchní cínové rakve k přetavení.⁴ Pohřbení byli ponecháni ve vnitřních rakvích dřevěných a v důsledku přístupnosti krypty došlo k jejich narušení. Místní obyvatelé i návštěvníci se tak volně dostávali k tělům i pohřebním výbavám, což vedlo k jejich postupné devastaci.

Kralovická hrobka se ve středu badatelské pozornosti objevuje od 19. století. Postupně byly publikovány články od Welleby v časopise Hylos v roce 1820. Sommer kryptu zmiňuje v roce 1838 v Topografii a v roce 1848 Anton Fischer vydal publikaci zaměřenou na problematiku pohřebiště a historii rodu.⁵ V posledních letech se pohřbeným z rodu Gryspeků několikrát věnovala Irena Bukačová. Nutno ocenit také letitou dobročinnou a záslužnou činnost manželů Červených⁶ a antropologa prof. Eugena Strouhala, který se po léta věnoval dohledu nad stavem těl a provedl základní antropologická šetření. Málo známým faktem je, že rodem Gryspeků se okrajově zabýval i Ladislav Lábek, jehož poznámky obsahují především informace o známé pověsti a rovněž historické souvislosti.⁷ V současné době nejnovější publikací k postavě Floriána Gryspeka a jeho rodiny je monografie příslušnice rodu, baronky Romy Griessenbeck von Griessenbach.⁸ Tato autorka do své knihy zařadila rovněž porovnání Fischerových popisů a předběžné výsledky našeho pozorování.⁹

Dosavadní badatelská pozornost se obracela ke kryptě jako celku a pohřbené prezentovala primárně jako historické osobnosti. Samotné oděvy více zaujaly Antona Fischera. Další badatelé při popisu vzhledu zemřelých užívají jako základní zdroj právě jeho práci. Fischer provedl popisy oděvů na základě svých dvou návštěv. Na mnoha místech působí zkreseně a sám autor přiznává, že během první a druhé návštěvy došlo v prostorách krypty ke změnám a některé skutečnosti si přesně nepamatuje. Vzhledem ke komplikovanosti situace jsou však cenným srovnávacím materiálem. Fischer měl možnost nalézt pohřební výbavy v zachovalějším stavu. Při hodnocení aktuálního stavu pohřebních výbav to byly cenné informace.

Stav dochovaných oděvů a obuvi jsme měli možnost prohlédnout s restaurátorkou textilu Janou Trskovou v rámci preventivního konzervačního zásahu prováděného týmem konzervá-

torů-restaurátorů pod vedením prof. Strouhala a Ireny Strakové. Práce probíhaly ve dnech 28. 1. a 25. 2. 2012 v poměrně nepříznivých teplotních podmínkách, neboť byly prováděny přímo na místě, tedy v prostorách farního kostela. Možnosti pracovního týmu byly velice

■ Poznámky

1 Prohlášení 23749/4-1316; č. 134766.

2 V textech věnovaných tomuto šlechtickému rodu se vyskytuje více variant zápisu jména i přídomku. Pro potřeby tohoto příspěvku uvádíme počeštělý tvar.

3 Pověst uvádí, že žijící příslušníci rodu se po prohrané bitvě na Bílé hoře shromáždili na hostině na nedalekém zámku Kaceřov, kde měla proběhnout jejich údajná hromadná sebevražda jedem. Otrávení měli být nejen mužští zástupci, ale i jejich ženy a malé děti. Jed měl tělo „nabalzamovat“, což podle lidových představ způsobilo, že v kralovické hrobce jsou pohřbení mumifikováni.

4 Cín byl použit na výrobu varhan v plaském konventu. Více BUKAČOVÁ, Irena. *Kostel sv. Petra a Pavla v Kralovicích. Mariánská Týnice / Kralovice : Muzeum a galerie severního Plzeňska / Občanské sdružení Gryspek pro záchranu kostela sv. Petra a Pavla v Kralovicích*, 2010. ISBN 978-80-87185-11-7.

5 FISCHER, Anton. *Die Gruft der Herren Griesbeck: Ritter von Griesbach, und die Schicksale dieses Geschlechtes, nach historischen Quellen, mit einer Abbildung des Mausoleums, dann dem Plane der Gruft von Anton Fischer*. Plzeň : M. Schmid, 1848. Bez ISBN.

6 ČERVENÁ, Eva; ČERVENÝ, Vladimír. *Jak se máte mumié? aneb Pan farář to zařídí*. Kralovice : Vlastním nákladem, 1985. Bez ISBN.

7 LÁBEK, Ladislav. *Gryspekové – osobní poznámky (nepubl. rukopis)*. Městský archiv Plzeň, XVI-18 Místopisná sbírka Ladislava Lábků, karton 87, položka 40A.

8 GRIESENBECK VON GRIESENBACH, Roma. *Florián Gryspek z Griesbachu na Kaceřově. Ve službách Koruny české*. Plzeň : Nava, 2013. ISBN 978-80-7211-445-0.

9 PILNÁ, Veronika. Zpráva o stavu dochovaného textilu v hrobce rodiny Gryspeků z Griesbachu ve farním kostele v Kralovicích. Plzeň, 2012. 5 listů. URL pro citaci: <http://zpp.npu.cz/prilohy/56.pdf>.

Tab. 1 Přehled pohřebních výbav

Číslo těla	Pohlaví	Předpokládaná datace pohřební výbavy	Košile	Kabát	Živůtek a sukně	Plášť/ropa	Kalhoty	Punčochy	Podvazky	Obuv	Pokrývka hlavy	Krajka
1	muž	poč. 17. st.	a	a			a			a		
2	žena (?)	poč. 19. st.										
3	muž	konec 16. st. / poč. 17. st.	a	a		a	a	a		a	a	a
4	muž	konec 16. st. / poč. 17. st.				a		a				
5	muž	poč. 17. st.	a	aa			a	a		a		a
6	žena	konec 16. st. / poč. 17. st.	a			a				a		
7	?	poč. 17. st.						aa				
8a	žena	poč. 19. st.										
8b	žena	poč. 19. st.										
9	žena	konec 16. st. / poč. 17. st. (?)			a							
10	muž (?)	poč. 19. st.										
11	muž	poč. 17. st.	a	a			a	a	a	a	a	a

omezené jak časem, tak místem. Rakve byly opatrně vyneseny z krypty do prostor kostela. Mumifikovaná těla musela být šetrně vyjmuta, aby byly odstraněny nečistoty uvnitř rakví. Těla byla důkladně prohlédnuta, zda nejsou napadena například plísňemi, a odprašněna.¹⁰ Z nastíněných skutečností je jasné, že nebyl možný podrobný průzkum veškerého dochovaného textilního materiálu. Získané informace jsou výsledkem rychlých pracovních poznámek a fotodokumentace, které byly primárně určené jen k prostému rozlišení, co ve výbavách mohlo být původní. Přesto je lze považovat za významné při posuzování této památky jak v regionálním, tak v republikovém kontextu.

Situace v hrobce

Do krypty mělo být původně uloženo celkem sedmnáct příslušníků šlechtické rodiny Grypspeků z Griesbachu. S pohřbíváním se začalo podle Fischera v roce, kdy byly ukončeny stavební práce. Hlava rodu Florián zde byl pohřben v roce 1588 a poslední členové tohoto rodu zde měli najít věčný klid v roce 1623. Fischer zde při své ze svých dvou návštěv našel šestnáct pohřbených těl dospělých osob a dvě těla kojenců.¹¹ V současné době se v hrobce nachází celkem dvanáct pochovaných těl s hodnotitelnými textilními pozůstatky a jedny dětské ostatky. Celkem sedm těl má na sobě torzálně dochovanou autentickou pohřební výbavu a čtyři pochovaní se v současné době nacházejí v sekundárně pořízených „rubáších“ z počátku 19. století. (Viz Tab. 1, Přehled pohřebních výbav.) Pouze troje ostatky nelze podrobněji zkoumat z hlediska historie oděvu.

V prvním případě jsou aktuálně uloženy jen s jedinou dochovanou oděvní součástíkou a v druhých dvou zcela bez výbavy.

Metodologie práce

Pro potřeby práce s materiálem jsme převzali dočasné číslování na stávajících rakvích, které bohužel nemělo souvislost s původním uložením a nelze jej bez výhrad srovnávat s číslováním použitým Fischerem. (Srovnání viz Tab. 2.) Určení pohlaví bylo provedeno dílem podle zevních pohlavních znaků,¹² kde to bylo možné, a dílem podle pohřebního oděvu.

Všechny původní dochované oděvy lze stříhově, materiálově i celkově analogizovat k dochovaným dobovým vyobrazením a dochovaným oděvům, což umožnilo jejich odlišení již během restaurátorských prací. Materiálové určení bylo provedeno až na jednu výjimku makroskopicky na základě typických znaků dané textilie a znalostí užívaných dobových materiálů, tudíž se s případnými dalšími výzkumy nemusí shodovat. Z textilie, která vykazovala při pětinasobném zvětšení odlišné morfologické znaky, jsme odebrali malý vzorek útku, který jsme následně mikroskopicky určili jako bavlnu. Tento postup byl zvolen na základě několika premis. Zaprvé byl nedestruktivní a neztenčoval množství dochovaného materiálu, což odpovídá památkovému přístupu.¹³ Rychlost zásahu v kryptě a nedostatek času také neumožňovaly vypracovat adekvátní systém, podle kterého by byly vzorky odebrány. Zadavateli prací byli žijící potomci rodu Grypspeků, a nebyla tak předem řešena otázka, co s nezpracovaným materiálem.

Fotodokumentace byla pořizována vždy k celému obsahu rakve a následně byly fotografovány jednotlivé části oděvu, tak jak byly přístupné. Pokud byly oděvní součástky na těle, nebyly snímány. Souběžně byly pořizovány poznámky k technologickým zajímavostem. Během šetrné manipulace s mumifikovanými těly během zásahu jsme se pokusili zaznamenat co nejvíce detailů včetně řešení zadních dílů. Rozborem jednotlivých charakteristických prvků jsme určili pravděpodobné stáří jednotlivých výbav ihned na místě a komplikovanějším původním oděvům věnovali více pozornosti. V místech poškození materiálu bylo možné sledovat komplikovanější technologická řešení jako vyztužení či způsob sešití.

Původní pohřební výbavy

Při popisu se budu nejdříve věnovat autentickým pohřebním výbavám a následně milodarům. Rozbory obsahují jen informace, které mohly být získány makroskopicky při základ-

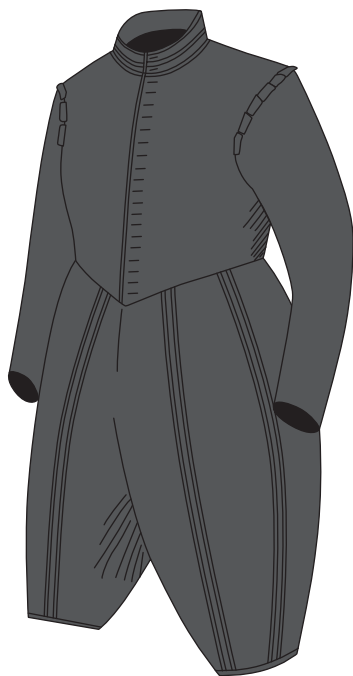
■ Poznámky

10 Preventivní zásah byl veden restaurátorkou Irenou Strakovou z Národního muzea.

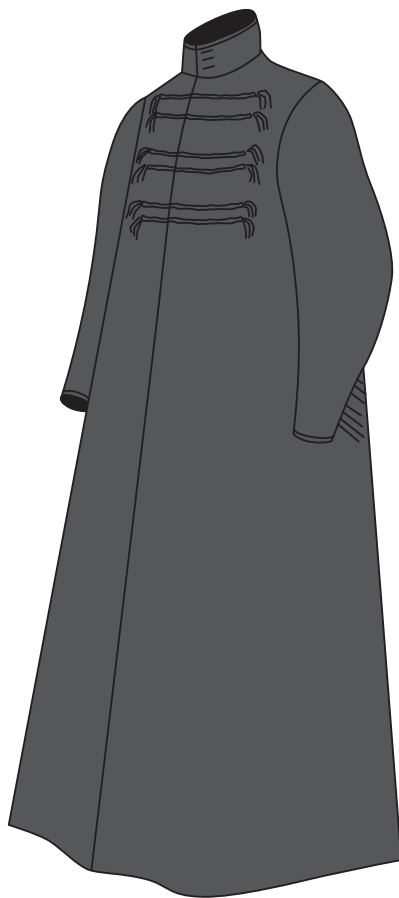
11 Tento počet udává i dr. Čeněk Zíbrt, který hrobku okrajově zmínil ve svém článku o mincích ražených Floriánem. ZÍBRT, Čeněk. Peníze Griespekovy rodiny z Kaceřova ve sbírce chebského kata Husa. *Jasno – mírový a kulturní list*. 1922, roč. 1, č. 3. Bez ISSN.

12 Rozlišení provedl na místě přítomný antropolog prof. Strouhal.

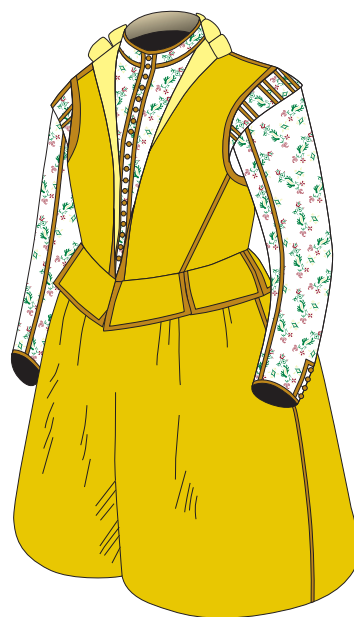
13 Subjektivně se také autorka neohodlala zařadit do dlouhé řady devastátorů výbav.

1

2

3

Obr. 1. Kralovice (okres Plzeň-sever), farní kostel sv. Petra a Pavla, pohřební výbava z rakve č. 1 (Florián?), přibližný nákres původního vzhledu kabátce a kalhot. V oblasti pasu je nejasné, jakou podobu měly obvyklé šůsky, ale lze je předpokládat. (Nákres: Veronika Pilná, grafická úprava: Václav Kořínek, 2014)

Obr. 2. Kralovice (okres Plzeň-sever), farní kostel sv. Petra a Pavla, pohřební výbava z rakve č. 4, přibližný nákres původního vzhledu pláště typu doloman. (Nákres: Veronika Pilná, grafická úprava: Václav Kořínek, 2014)

Obr. 3. Kralovice (okres Plzeň-sever), farní kostel sv. Petra a Pavla, pohřební výbava z rakve č. 5 (Blažej), přibližný nákres původního vzhledu kabátce a kalhot. (Nákres: Veronika Pilná, grafická úprava: Václav Kořínek, 2014)

ním ohledání těl. K odběru vzorku jsme přistoupili jen v jednom případě, kdy jsme na základě osobních zkušeností a známých analogií předpokládali, že by použitým materiálem mohla být bavlna. Označení jednotlivých součástí oděvu jsou volena na základě současné užívané terminologie, kterou doplňují dobově používané názvy.

V rakvi č. 1 se nachází tělo dnes považované za Floriána Gryspeka, který byl jedním z prvních pohřbených v kryptě kostela, a to v roce 1588. (Obr. 1) Muž je oblečen do černého kabátce wamsu z hedvábí v plátňové vazbě,

vpředu s naznačeným husím břichem a zapínáním na řadu úhledně šitých dírek a knoflíků, z nichž se dodnes žádný nedochoval. Kabátec byl střihu způsobem obvyklým pro období druhé poloviny 16. století a počátku 17. století a linie pasu přibližně sleduje mužovu reálnou výšku. Svrchní materiál je podložen jen vrstvou silnějšího, pravděpodobně lněného plátna a podšívkou. Kabátec není vycpáván ani opatřen výztuží, jak to bylo obvyklé u španělské módy 80. a 90. let 16. století.

Na nohou dnes leží zbytky černých hedvábných kalhot s přemováním „barva v barvě“ hedvábnými prýmkami se vzorkem krátké klikatky. Kalhoty tvarově připomínají typ benátských kalhot v horní části rozšířených a pod kolena stříhově zúžených. V pase je zbytek „přivazovacího systému“ s dírkami hustě umístěnými vedle sebe,¹⁴ kterým byly kalhoty připevněny ke kabátci. Pásek je však z velké části vypárán a v pase je volně položen. Vzhledem k několika opakujícím se trhlinám lze uvažovat nad tím, zda byly kalhoty původně prostřihovány. Komplet je ale značně poškozen a část materiálu byla zjevně znehodnocena hmyzem či hlodavci.

Na těle se nacházejí také pozůstatky bílé, zřejmě lněné košile a okruží z jemného bílého plátna. Na levé noze je nazuto torzo střevíce s osmičkovou podešví ve stylu „klíčové dírký“

vypracovaného rámovou technikou se spojením svršku a podešve v zářezu, který je opticky ze spodní strany jasně patrný. Přední svrškový dílec je dosud pevně spojen s podešví, ale patní část je odpadlá a drží jen na švu v klenku.

Dalším tělem s autentickou, téměř úplně dochovanou pohřební výbavou je starý muž nacházející se v rakvi č. 3. Podle autentické pohřební výbavy by se dalo předpokládat, že se jedná o nejstarší dochované mužské tělo

■ Poznámky

14 Jedná se o tehdy běžně užívané napojení kabátce a kalhot. Na dolním okraji z vnitřní strany kabátce byl našit pevný úzký pruh látky s obšívánými dírkami. Horní okraj v pase kalhot byl opatřen podobně obšívánými dírkami, kterými se prostrkovaly tkanice či stužky (cca 20 cm dlouhé). Pokud se tkanice provázala s dírkami na kabátci, byl komplet propojen, čímž se zamezilo změně polohy kalhot, které mohly být i velmi těžké, pokud byly vycpávané tak, jak módní silueta v některých dekadách 16. století vyžadovala. Tento flexibilní způsob spojení kabátce a kalhot se objevil již v 15. století a přetrvával až do století 17. Analogie na dochovaných oděvech viz př. ARNOLD, Janet. *Patterns of Fashion 3 – The cut and construction of clothes for men and women c. 1560–1620*. London : Macmillan Publishers, 1985. ISBN 0-89676-083-9.

Tab. 2 Porovnání stavu s Fischerovým zápisem

Dnes			Fischer (druhá návštěva)		
Číslo těla podle pořadí rakve	Pohlaví	Identifikace	Číslo těla podle pořadí rakve	Pohlaví	Identifikace
1	muž	Florián Gryspek (?)	1	muž	Florián Gryspek
2	žena (?)		2	žena	Rosina Hölzin
3	muž		3	muž	
4	muž		4	muž	zámecký kaplan
5	muž	Blažej Gryspek	5	muž	Blažej Gryspek
6	žena	Rosina Hölzin	6	žena	Gryspekova babička
7	?		7	muž	Václav Gryspek
8a	žena	mladá dívka	8	žena	mladá žena
8b	žena	mladá dívka			
9	žena	mladá žena	9	žena	
10	muž (?)		10a	žena	mladá dívka
			10b	žena	mladá dívka
11	muž	Václav Gryspek (?)	11	žena	
-	dítě	novorozenec	-	dítě	novorozenec
			-	dítě	
Celkem: muži – 6, ženy – 5			Celkem: muži – 5, ženy – 7		

v kryptě. Pokud by tomu tak skutečně bylo, mohlo by se jednat o tělo tehdejší hlavy rodu a nejznámějšího představitele rodu, Floriána Gryspeka, což je ovšem v rozporu s obecně přijímaným určením Floriánovy totožnosti.

Muž byl pohřben v bílé lněné košili s manžetami zdobenými paličkovanou krajkou. (Obr. 7) Na dolní polovině těla měl oblečeny vzorované černé aksamitové poctivice podložené několika vrstvami výztuhy, které působí jako vatování. Zcela přesný tvar kalhot by bylo možno potvrdit po podrobném přeměření dochovaného zbytku a délek na těle, což jsme ale vzhledem k časovým a technickým možnostem nemohli provést. Na trupu je dochován silně vycpávaný černý hedvábný *wams*. Vycpávání bylo před rokem 1600 oblíbeným způsobem, jak oděv tvarovat. Přes kabátec má muž dále oblečen černý damaškový plášť. Z útku této textilie jsme odebrali drobný vzorek, který jsme později podrobili mikroskopické analýze (obr. 11), z níž je patrné, že se pravděpodobně jednalo o bavlnu.¹⁵

Starý muž má na hlavě dodnes posazenou homolovitou čapku z hnědého hedvábného sametu natvarovanou přes uši. Na nohou jsou dochovány hedvábné pletené sešívané punčochy a na levé noze hedvábný střevíc s prostřihy s koženou podešví ve tvaru, jaký byl opět obvyklý před rokem 1600. Přezůvku nelze sundat, díky čemuž lze předpokládat, že nemohla být zaměněna s jiným tělem. Obuv typově odpovídá v Goubitzově klasifikaci typu 90 jednoduchých přezůvek bez zapínání.¹⁶ Typově i zdobením téměř shodná obuv datovaná kolem roku 1590 se našla v rámci průzkumu lodního vraku S01-7406 v oblasti Waddenzee. Kralovický kus je obdobně prostřihán vertikálně a horizon-

tálně. Jednotlivé prostřihy jsou začištěny rychlým obšitím jednoduchým ručním obnitkovacím stehem.

V *rakvi* č. 4 odpočívá mužské tělo oblečené do černého hedvábného pláště se šňůrováním, tzv. uherského pláště. (Obr. 2) Tento typ pláště byl označován též jako *mente* či *doloman*.¹⁷ Šňůrování bylo provedeno černými hedvábnými bortami a bylo zakončené stejně barevnými hedvábnými střapci. Do průkrčníku byl zasazen stojací límec zapínaný na knoflíky. Knoflíky se nedochovaly, ale na levé straně límce jsou vyšity dvě knoflíkové dírký. Začištění horního okraje bylo provedeno našitím hedvábné stuhy, a to poměrně velkými jednoduchými stehy. Po rozevření dolní části pláště byla viditelná částečná podšívka geometricky vzorovaným damaškem. Vzor je složen z drobných čtverců poskládaných do kosočtverců, v jejichž středu je opět umístěn drobný čtverec. Na nohou jsou dochovány potřhané pletené hedvábné punčochy.

V *rakvi* č. 5 spočívají ostatky muže s barevným a nákladným šatem zdobeným kovovými prýmký. Podle Fischerova zápisu by se mělo jednat o Blažeje Gryspeka, který zemřel v roce 1620 měsíc po bitvě na Bílé hoře. (Obr. 3) Co do stavu zachování, barevnosti i složení se jedná o jednu z nejzajímavějších výbav v kryptě.

Do současnosti se dochoval spodní kabátec z bílého damašku s barevnými červeno-zelenými květy¹⁸ (obr. 4) zdobený prýmkem ze zlatého či stříbrného dracounu¹⁹ a zapínaný na drobné nitěné knoflíky ze stejného materiálu, které se bohužel nedochovaly všechny.

Z rukávů se na těle nachází jen pravý, který je ovšem stažen do výše předloktí. Střihově je tvarovaný jako dvoudílný se švy překrytými prýmkem, který je na všech částech kompletu shodný. Prýmek byl zhotoven klasickým splétáním ze tří pramenů. Každý pramen byl tvořen dvojicí dracounových nití. Kabátec je opatřen stojacím límcem, který je pravidelně tímto prýmkem zdoben i v zadní části.

Pod vzorovaným *wamsem* se nachází vrstva jemného, pravděpodobně lněného plátna košile. Na temenní části hlavy je z levé strany pozůstatek plátěného okruží s paličkovanou krajkou. Límec mohl být našit přímo na košili, jelikož spodní strana pásku, do kterého je okruží nabráno, není založená. Nachází se zde jen porušený jednoduchý okraj.

■ Poznámky

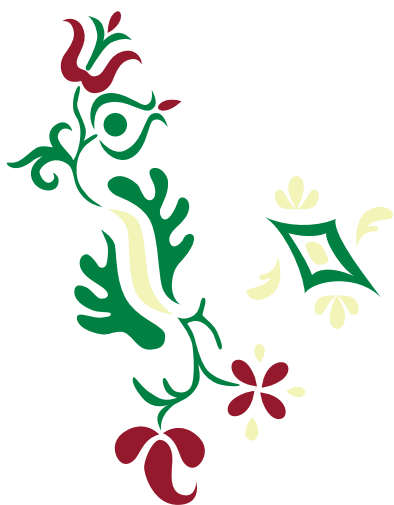
15 Vzorek byl odebrán jen uvolněním nitě, která šla z textilie odebrat. Nítě osnovní nebyly natolik uvolněné, aby se jejich oddělením nepoškodila další část. Proto také se autorka rozhodla pokusně odběr provést jen zde, jelikož se nechtěla zařadit do plejády devastátorů, kteří z hedvábných textilií odstříhávali celé díly.

16 GOUBITZ, Olaf. Lederresten uit stad Groningen: het schoeisel. *Groningse volksamلمانak historisch jaarboek voor Groningen*. 1987, s. 147–169. ISSN 0927-2577.

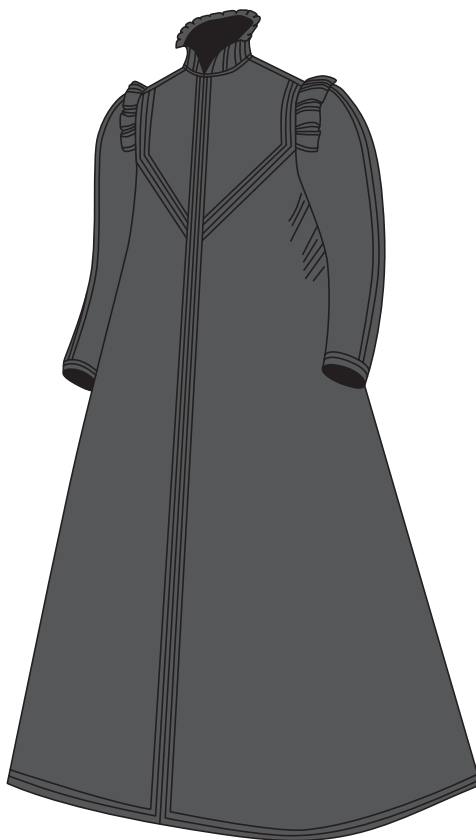
17 Mente viz BRAVERMANOVÁ, Milena; ČIERNA, Andrea. Pohřební textilie z hrobu Rudolfa II. v královské hrobce v katedrále sv. Víta na Pražském hradě. *Archaeologia historica*. 1997, roč. 22, s. 363–384. ISSN 0231-5823. S. 367.

18 Barevný vzor byl pravděpodobně vytvořen brošovanými útky.

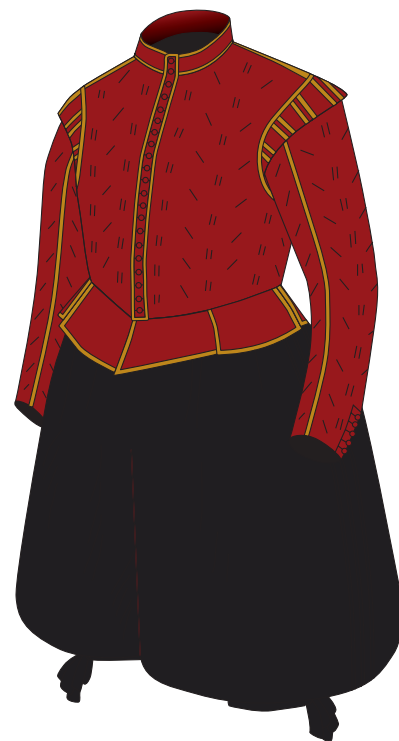
19 Použití dracounu je zjevné, barva kovové nitě je však nezřetelná.

4

5

6

Obr. 4. Kralovice (okres Plzeň-sever), farní kostel sv. Petra a Pavla, raport vzorovaného hedvábí z Blažejova kabátce. (Nákres: Veronika Pilná, grafická úprava: Václav Kořínek, 2014)

Obr. 5. Kralovice (okres Plzeň-sever), farní kostel sv. Petra a Pavla, pohřební výbava z rakve č. 6 (Rosina), přibližný nákres původního vzhledu pláště typu *ropa*. (Nákres: Veronika Pilná, grafická úprava: Václav Kořínek, 2014)

Obr. 6. Kralovice (okres Plzeň-sever), farní kostel sv. Petra a Pavla, pohřební výbava z rakve č. 11 (Václav), přibližný nákres původního vzhledu kabátce a kalhot. (Nákres: Veronika Pilná, grafická úprava: Václav Kořínek, 2014)

Na spodní kabátec byla oblečena ještě další *kazajka* na způsob vesty, vpředu otevřená, označovaná v anglosaských materiálech jako *jacket*, ze sytě žlutého hedvábného smyčkového sametu s florálním motivem. (Obr. 8) Motiv sametu kombinuje plochy motivu s vlasem a se smyčkami, které tvoří jeho kontury. I svrchní *kazajka* byla premována zlatými prýmkami, avšak odlišnými než kabátec. Jedná se o širší tkané pásky s výrazným středovým motivem z variace keprové vazby. Útek ze stejného dracounového materiálu tvoří na okrajích jemné pikotky. Celá *kazajka* byla podložena jemným hedvábným plátnem. U krku byl tento kus zakončen límcem rozděleným na zhruba deset stříhových dílů, které na svrchní straně dekorovalo po obvodu lemování prýmkami.

Ze stejného materiálu jako svrchní *kazajka* byly ušity i bohaté *plundry* a byly ozdobeny stejnými zlatavými prýmkami. *Kazajka* je dnes přes tělo volně položena zadním dílem navrch. Povolily také boční švy na bohatých *plundrách*, a tak dolní končetiny jen přikrývají. Na nohou má Blažejovo tělo oblečeny hnědé, místy potrhávané pletené hedvábné punčochy stejné konstrukce, jaká je popsána u kusu z rakve č. 7. Z obuvi zbyl jen jeden svrchní dílec koženého střevíce.

Tělo umístěné v rakvi č. 6 je považováno za Blažejovu manželku Rosinu Hölzovou ze Silianu. (Obr. 5) Podle Blöcha měl být Florián uložen do hrobky ke své ženě a dětem,²⁰ což by datovalo pohřební výbavu skutečně před rok 1588. Fischer uvádí jako počátek ukládání v rodinné hrobce rok 1581, kdy byla renesanční přestavba farního kostela dokončena.²¹ Je otázkou, kdy bylo uloženo do hrobky provedeno, neboť Rosina zemřela o osm let dříve, v roce 1573, při porodu svého posledního dítěte – syna Blažeje.²² Pohřební výbava je však v rámci možností zchovalá a stav těla je obdobný jako u ostatních v kryptě.

Tělo vysoké ženy bylo oblečeno do dlouhého pláště typu *ropa* z černého hedvábí v plátňové vazbě s hedvábnou podšívkou. Plášť byl lemován na destičkách tkanou bortou z černého

hedvábí s okraji ozdobenými drobnými pikotkami. Z borty bylo vytvořeno na předních dílech ozdobení do písmene V a byly jí překryty ramenní švy. Bortou byl také několikanásobně posít i límec. Nasazení rukávů bylo překryto dělenými nárameníky, vytvořenými přeložením pruhu základní látky. Rukávy byly v horní části mírně rozšířené. Na vrchní části byla vytvořena dekorativní linka z borty. V dolní části předloktí se rukávy zapínaly na několik knoflíčků. Knoflíčky se nedochovaly, ale dírký jsou na předloktí pěkně zachovalé. Z rukávů v oblasti zápěstí vystupují zbytky manžet bílé, zřejmě lněné plátěné košile.

Z obuvi se zachovala bohužel jen část střevíce s osmičkovou podešví z usně, původně pravděpodobně světlé barvy. (Obr. 9) Střevíc má špičku potaženou tmavě hnědým hedvábným sametem, u jehož okraje je našita tmavá

■ Poznámky

20 BLÖCH, Franz. Die Ritter Griessbeck von Griessbach. *Unsere Westböhmisches Heimat*. 1935, roč. 7, s. 2. Bez ISSN.

21 GRIESENBECK VON GRIESENBECK, R., cit. v pozn. 8. S. 80.

22 Za třicet čtyř let manželství porodila Floriánovi celkem čtyřadvacet dětí. Více v GRIESENBECK VON GRIESENBECK, R., cit. v pozn. 8. S. 47–53.

7

8

tkaná stuha s okraji opět zdobenými drobnými pikotkami z nedotaženého útku. Potahování špičky obuvi zmíní tehdejší cestovatel Fynes Morrison ve svých zápiscích z Čech.²³ Bílé vysoké botky se špičkou potaženou sametem považoval za typickou obuv Čechů.

Tělo označené jako č. 9 patřilo mladé ženě a bylo oblečeno do černých hedvábných šatů pravděpodobně v manýristickém stylu. Fischer je mezi dochované výbavy neřadí, ale analogicky je lze díky detailům za původní považovat. Živůtek vpředu vyběhá do špičky, což je bohužel patrné jen z lépe zachovalého pravého střího-

Obr. 7. Kralovice (okres Plzeň-sever), farní kostel sv. Petra a Pavla, detail krajky na manžetě rukávu košile z pohřební výbavy rakve č. 3. (Foto: Veronika Pilná, 2012)

Obr. 8. Kralovice (okr. Plzeň-sever), farní kostel sv. Petra a Pavla, kazajka ze vzorovaného smyčkového sametu, výbava rakve č. 5 (Blažej). (Foto: Veronika Pilná, 2012, grafická úprava: Václav Kořínek)

vého dílu. V oblasti prsou byla všita částečná výztuha z pevného černého vlněného materiálu. Torzálně se dochovala ještě další vrstva podsazení tmavé barvy. Zapínání živůtku bylo provedeno na kovové háčky a očka. Délka živůtku včetně vyběhající špičky byla naměřena 38 cm, délka ramene 13 cm. Živůtek byl ozdoben podél zapínání a od ramen do vyběhající špičky černou hedvábnou bortou s drobnými pikotkami vytvořenými z útku po stranách a středovým dekorem šipek. Dekorativní linie borthy byly původně zdvojené, jak naznačují pravidelné dírký po stezích.²⁴ Stehy spojující živůtek a sukni v pase povolily. Jsou viditelné na dílech živůtku. Rukávy byly ztraceny. Tvar zadního dílu se nám nepodařilo identifikovat, jelikož materiál byl velmi pomačkaný a znečištěný.

Uvolněná sukne dnes zakrývá tělo. Je zachováno poměrně velké množství materiálu, ale tvar sukne by bylo možné analyzovat až po celkovém vyrovnání do plochy, což na místě nebylo možné. Na rubové straně sukne se dále nachází tkaný zelený pásek s bílým středovým pruhem k začistění švových přídavků.

Oděv mužského těla nacházejícího se v rakvi č. 11 odpovídá Fischerově popisu Václava Gryspeka. (Obr. 5) Muž je oblečen do purpurového prostřihávaného kabátce se světlými prýmký. Wams je opatřen dvěma typy dekorativních prostřihů. Z předních stříhových dílů je zachován v úplnosti jen díl pravý, na kterém je pozorovatelné posazení linie pasu do úrovně nepravých žeber. Levá část končí v oblasti prsou. Zřejmě padla za oběť „lovcům“ upomínek, stejně jako většina dělených šůsků v pase. Na zadních šůscích je viditelná podšíivka z tmavého hedvábného plátna a jednoduše obšité dvojice dírek přívazovacího systému. V ramenní části jsou zachované nárameníky, vypracované v jednom kuse a dodatečně opticky rozdělené dra-

■ Poznámky

23 „Na nohou nosí bílé vysoké botky, na špicích zdobené sametem.“ BEJBLÍK, Alois (ed.). *Fynes Moryson, John Taylor – Cesta do Čech*. Praha : Mladá fronta, 1977. ISBN 23-078-77.

24 Vzhledem k dobrému stavu předního dílu a linií prýmků, včetně stehů, lze předpokládat, že chybějící pruh někdo „na památku“ odpáral.

counovým prýmkem. Rukávy jsou střiženy pravděpodobně ze dvou natvarovaných dílů se švy překrytými rovněž prýmkem z kovových nití. Na zápěstí jsou zakončeny vložení skládaných proužků svrchní látky. Kabátec byl vpředu zapínán nitěnými knoflíky, které jsou dnes bohužel všechny doslova otrhané. Řada knoflíkových dírek je olemována prýmkem z obou stran. Použitý prýmek byl zhotoven jednoduchým spletením vždy dvou kovových nití do tvaru copu.

Pod *wamsem* se dochovaly zbytky pravděpodobně lněné plátěné košile. Při manipulaci s tělem jsme objevili část paličkované krajky s velmi jemným vzorem v typickém tvaru do špic, která byla na několika místech stále našíta na rozpadající se lněný materiál. Bohužel nešlo určit, kde byla její původní lokace.

Spodní část oděvu tvoří černé bohaté plundry z hedvábného smyčkového sametu s florálními motivy s ozdobami z širších černých prýmků se vzorem. V pase a zřejmě i na vnitřní straně jsou plundry povolené ze švů, takže dnes kryjí nohy jako pokrývka. Na zbytcích pásku jsou stále dvojice dírek k přivazování plundru k *wamsu* včetně zasunutých šňůrek.

Jako druhé z těl má tento muž na hlavě velmi pěkně zachovalý klobouk z hnědého hedvábného sametu, obroubený hnědou hedvábnou stužkou. Tvarově je velmi jednoduchý. Na válcovitou část střiženou z obdélníku sametu je na jedné straně našito kruhové dýnko, na straně druhé pak úzká krempa obepínající hlavu na způsob manžety, v přední části s rozparkem.

Nohy jsou stále oblečeny do světlých hedvábných pletených punčoch, původně zřejmě smetanové či bílé barvy.²⁵ Punčochy jsou přidržovány podvazky z hedvábných stužek a v podkolení se nachází ozdobná varianta podvazků ze širšího černého hedvábného pruhu. Ozdobné podvazky jsou vpředu zavázány na bohaté mašle. Nohy jsou obuty do páru střevíců s osmičkovou podešví šitou rámovou technikou z tmavší hlazené usně. Pravý střevíc má kompletně odpadlou podešev, ale levý stále na několika švech drží s podešví pohromadě. Díky tomu je pozorovatelná rámová konstrukce tohoto typu obuvi.

Původní oděvní součástky z doby pohřbu se dále nacházejí v *rakvi* č. 7. Z pohřební výbavy těla se zachovala jen levá pletená punčocha ze žluté, nejspíše hedvábné příze. Punčocha má barevně odlišenou špičku, která je vypracovaná z materiálu tmavozelené barvy. Horní okraj je lehce srolovaný, proto lze předpokládat jednoduché zakončení pleteniny. V oblasti lýtky je materiál ztmavlý, ale pod kolenem je zřetelně viditelný světlý, barevně nezměněný pruh od podvazku. Punčocha byla sestavena ze čtyř pletených dílů – kapkovité šlapky pro

přední část chodidla, dvou bočních klínů a největšího dílu pokrývajících lýtko a nárt.

V téže rakvi je dále volně uložena ještě další pletená punčocha původně bílé barvy, která rovněž může podle vypracování pocházet z počátku 17. století. (Obr. 10) Původní odstín je vidět jen v oblasti chodidla a nártu. Zbytek materiálu zůstává dnes rezavě hnědý. Punčocha je stejně konstrukčně řešena jako žlutozelený kus na těle z rakve č. 7.

Mladší oděvy – darované rubáše

„Kdo věnuje rubáš mrtvému, bude dlouho živ“ (lidová pověra).

Nové rubáše byly na počátku 19. století²⁶ porýženy celkem čtyřem tělům nacházejícím se v *rakvích* č. 2, 8 a 10. Výměna nebo znovuooblečení těl bylo zřejmě nutné kvůli destrukci během návštěvního ruchu v kryptě. Tyto textilní milodary zesnulým jsou méně rozsáhlé a mnohem jednodušší než původní pohřební výbavy, proto jim nebude věnován obdobně rozsáhlý popis.

V *rakvi* č. 2 je uloženo zřejmě ženské tělo převlečené do černých hedvábných šatů s hedvábným límcem v empírovém stylu. Oděv byl upraven jako rubáš rozměrným rozparkem v části zad. Toto tělo ve stejném stavu popisuje Fischer. Vzhledem k tomu, že osoba uložená v této rakvi má ruce překřížené na hrudi, což ztěžuje možnost převlečení, byl by potřeba k jistému určení datace pohřební výbavy podrobnější rozbor textile.

Rake č. 8 obsahuje dvě dívčí těla převlečená do světlých hedvábných šatů v empírovém stylu. Starší z obou dívek má oděv s krátkými rukávy, zatímco mladší je naopak oblečena do šatů s dlouhými rukávy, na zápěstí staženými zelenými hedvábnými stuhami. Pod tímto rubášem jsou však patrné zažloutlé zbytky lněné košile s krajkovými prvky, které zřejmě nemohli při převlékání od těla oddělit.

Poslední dosud nejmenovanou *rakvi* je č. 10, v níž odpočívá postava vydávaná ve Fischerově době za duchovní osobu. Tělo bylo oblečeno do tmavých empírových šatů upravených na způsob rubáše s černým krajkovým límcem z černé tylové krajky. Na oděv bylo použito starších obnošených šatů, neboť v dolní části se nachází pečlivě vypracovaná záplata.

Porovnání stavu výbav s popisem u Fischera a poznámky k identifikaci

Anton Fischer, který hrobku navštívil dvakrát kolem roku 1830, u většiny těl popisuje bohatší výbavu, než jsme mohli pozorovat v roce 2012. Kupříkladu ani jedno z těl nemá zachovány jakékoliv kovové předměty. Fischer však popisuje prsten a zlatou krajkou ve výbavě mladé dívky. Také Rosina měla v téže době skleněné korále a krajkový límec, který se již dnes

v její pohřební výbavě nenachází. Většina rakví měla původně podle Fischerova popisu výbavu doplněnou různými zdobenými poduškami.

Současná identifikace zemřelých navazuje na Fischera přímo. V případě první návštěvy ztotožňuje Floriána Gryspeka s tělem oblečeným do dlouhého pláště, které při další návštěvě nenašel. Toto tělo však nelze ztotožnit s tělem č. 3, neboť to Fischer dále zmiňuje i při své druhé návštěvě. Podruhé již byla tato historická postava identifikována stejným způsobem, jak se udává dnes – tj. s tělem č. 1. Je tak možné, že za Floriána můžeme považovat tělo č. 1, tělo č. 3 či jsou jeho ostatky dnes neznámé. Žádná z výbav také neodpovídá postavě důstojníka, který Fischera tak zaujal. Ze své druhé návštěvy zapsal víceméně stejný počet rakví i těl²⁷ (Tab. 2).

V expozici muzea obuvi ve Zlíně je dlouhodobě zapůjčen dochovaný střevíc připisovaný právě Floriánovi. Tento kus byl z hrobky vyzvednut v roce 1816 a je dodnes součástí mobiliárního fondu zámku Buchlov.²⁸ Byl tedy z výbav odebrán před Fischerovými návštěvami. Pokud skutečně náležel zakladateli české větve rodu, Floriánovi, jeho tělo se dnes v hrobce nemusí nacházet. Na druhou stranu mužské tělo v rakvi č. 1 má skutečně obuté torzo střevíce jen na levé noze. Střevíc se však od zlínského kusu liší rozměry, tvarem špičky a absencí plátkového podpatku.

Na základě vzhledu oděvu lze také polemizovat s určením muže uloženého v rakvi č. 11. Podle Fischera se mělo jednat o Václava Gryspeka, který zemřel v roce 1590. Kabátec *wams* je však střihově tvarován způsobem, který byl obvyklý kolem roku 1610. V 90. letech 16. století bylo stále ještě obvyklé na předních dílech kabátců tvarování do lehkého „*husího břicha*“.²⁹ *Wams* má rovněž zvýšenou

■ Poznámky

25 Konstrukční řešení připomíná řešení u podrobně popsaného kusu z rakve č. 7 – viz dále.

26 Anton Fischer je našel při své první návštěvě v roce 1830 v témže složení – viz FISCHER, A., cit. v pozn. 3. Rok 1830 uvádí Irena Bukačová (BUKAČOVÁ, I., cit. v pozn. 4. s. 34), Roma Griessenbeck von Griessenbach posouvá období jeho návštěvy kolem roku 1820 (GRIESENBECK VON GRIESENBECK, R., cit. v pozn. 8. s. 167). Sám Fischer ve své publikaci časově upřesnění svých dvou návštěv neuvádí.

27 Popsal dvoje ostatky malých dětí. V současném stavu se zde nacházejí jen ostatky novorozence.

28 Inv. č. BU2245. Za tyto informace děkuji Mgr. Barboře Kulhavé z NPÚ, ÚOP v Kroměříži.

29 Typické prodloužení předních dílů kabátce směrem dolů do špičky a z profilu lehké vyklenutí vpřed, připomínající tvar husího břicha či hrachového lusků. (Odtud v angl. název „*peascod belly*“, něm. „*Gänsebauch*“.)

linii pasu na úroveň posledních pravých žeber, což bylo opět módním prvkem na sklonku prvního desetiletí až do konce 20. let 17. století. Lze tak usuzovat, že pohřbený je v tomto případě spíše Václavův bratr Karel Gryspek, který držel po otci geograficky velmi blízký Kaceřov a zemřel v roce 1610, popřípadě další z bratrů Ferdinand, zesnulý o čtyři roky dříve, v roce 1606.

Hodnocení výbav

Jak bylo zmíněno v úvodní části, pohřby byly uskutečněny v rozpětí čtyřiceti dvou let. Z hlediska vývoje módy a oděvu se jedná o období, kdy se vrcholná manýristická móda španělského stylu transformovala do nové podoby, předznamenávající módu raně barokní. Elity českých zemí nezaostávaly v přijetí aktuálních oděvních forem. Jejich vkus, a tím i výsledný vzhled lehce modifikovala konfesijní příslušnost, vzdálenost od kulturního centra, věk a osobní vlivy. V jádru však zůstávaly stříhové principy a varianty vrstvení oděvu stejné. Pro původní oděvy z krypty Kralovického kostela tak můžeme najít stříhový předobraz ve známé stříhové knize „*Libro de Geometria, Practica, y Traca, etc.*“ z roku 1589 od Juana de Alcega³⁰ a rovněž v dalších, především ručně pořízených stříhových knihách z celé Evropy. Vzhledem k přehlednosti Alcegovy díla použijeme v následující části tuto publikaci jako stěžejní.

Všechny zde se nacházející kabátce jsou vyhotoveny na Alcegovův způsob „*jubon de feda*“ s bočními švy posunutými více do oblasti zad, kde tvoří do pasu se zužující písmeno V. Tímto způsobem byly ušity kabátce dochované ve sbírkách po celé Evropě. Stříhové analogické kusy můžeme nalézt ve sbírkách Pražského hradu, v Bavorském národním muzeu v Mnichově a v mnoha dalších institucích. Z českých exemplářů nutno uvést dochované kabátce z pohřebních výbav Maxmiliána II. († 1576),³¹ Rudolfa II. († 1612)³² či Tycha de Brahe († 1601).³³ Všechny barevné varianty nacházející se v Gryspekovské hrobce byly rovněž velmi oblíbené. Analogická barevná kombinace kabátce vyhotoveného z červeného atlasu se žlutým hedvábným přemováním se dochovala ve sbírkách muzea v Darmstadtu.³⁴

Kombinace barevných vzorů na bílém podkladě, jaké vidíme na Blažejově wamsu (č. 5), byly na kabátcích v prvních dvaceti letech 17. století velmi módní. Kromě takto vzorovaných látek se používalo také celoplošné nebo alespoň částečné zdobení bílého hedvábného podkladu barevnou a dracounovou výšivkou. Torzo takového kusu ze sbírek Metropolitního muzea v New Yorku stříhově a technologicky popisuje Janett Arnold.³⁵ Dochovaná polovina bílého hedvábného newyorského wamsu je pokryta vý-

raznou výšivkou z barevných hedvábných nití a zlatého dracounu, které kontrastují se světlým podkladem.

Blažej byl oblečen do kombinace kabátce a kazajky, která je velmi známá z ikonografie z anglosaského prostředí. Ve středoevropském prostředí se však tato kombinace jistě používala, jak to vidíme například na portrétu Jana Ludvíka z Ulmu na Erbachu datovaném do první čtvrtiny 17. století.³⁶

Plášť uherského typu u muže pohřbeného v rakvi č. 4 byl na přelomu 16. a 17. století velmi oblíbený. *Mente* se nacházely v pohřební výbavě Maxmiliána II. († 1576), Rudolfa II. († 1612), Zdeňka Popela z Lobkovic († 1604), hrabat Mošnovských z Moravčina (konec 16. – poč. 17. století) či Juraje Thurza († 1611).³⁷

Střih, který byl použit na Rosinin plášť, vycházel ze stříhové konstrukce známé na konci 16. století jako *ropa* či *hazuka*. Je zajímavé, že kromě základu střihu má tento kus obdobné řešení rukávů a bortové ozdoby na předním díle, stejně jako je to vidět na torzu pohřební výbavy Bohunky Lobkovicové ze Šternberka († 1604).³⁸ Bohunka byla pohřbena ve Šternberské kapli kostela sv. Bartoloměje v Plzni. Úzké rukávy a stojací límeček se nacházejí rovněž na ropě arcikněžny Eleanory († 1580) ze sbírek Pražského hradu. Poslední, ve středoevropské oblasti nejreprezentativnější *ropou* s rukávy typu „*mandas redondas*“ byla vybavena na poslední cestu Markéta Františka Ditrichštejnová z Lobkovic († 1617).³⁹ U všech jmenovaných kusů byl na trup použit kuželovitý střih používaný na plášť, jak je vidět nejen v Alcegově spisu.

Tvar dochované části živůtku ženy v rakvi č. 9 připomíná svým řešením střihu dochovaný oděv Dorothee Sabiny von Neuberg († 1598).⁴⁰ Dorothea byla pohřbena v nákladných šatech ze zeleného hedvábného sametu. Přední díly živůtku tohoto oděvu byly rovněž ozdobeny dvojitou linií hedvábných prýmků podél zapínání a dále od ramen do vyběhající špičky ve tvaru písmene V.⁴¹ Podle bohatosti sukně můžeme předpokládat, že se vzhledově jednalo o velmi podobný oděv.⁴²

Zdánlivě jednoduchá čapka z výbavy rakve č. 11 má svoji analogii kupříkladu na portrétu Ferdinanda Tyrolského z Uměleckohistorického muzea ve Vídni.⁴³ Tehdejší významný příslušník habsburského rodu je zpodobněn s červenou, zřejmě sametovou čapkou lehce deformovaného válcovitého tvaru s krepkou na způsob vpředu nastřížené manžety.

Specifickou oblastí je v kryptě dochovaná autentická obuv. Celkem se jedná o pět alespoň torzálně zachovalých pápárů na čtyřech tělech mužských a jednom ženském. Vyjma pánských sametových přezůvek s oválnou po-

■ Poznámky

30 DE ALCEGA, Juan. *Libro de Geometria, Practica, y Traca, etc.* (reprint pod názvem *Taylor's patternbook 1589*). Hollywood : Costume & Fashion Press, 1999. ISBN 0-89676-234-3.

31 BRAVERMANOVÁ, Milena; KOBRLOVÁ, Jana; SAMOHÝLOVÁ, Alena. *Textilie z hrobu Maxmiliána II. z Colinau mauzolea v katedrále sv. Víta na Pražském hradě*. *Archaeologia historica*. 1995, roč. 20, s. 497–511. ISSN 0231-5823.

32 BRAVERMANOVÁ, M.; ČIERNA, A., cit. v pozn. 16.

33 BRAVERMANOVÁ, Milena. Pohřební výbava Tycho de Brahe. In FUČÍKOVÁ, Eliška et al. *Rudolf II. a Praha: císařský dvůr a rezidenční město jako kulturní a duchovní centrum Evropy. Katalog vystavených exponátů*. Praha : Správa Pražského hradu, 1997. S. 316–317. ISBN 80-902051-7-8.

34 Hessische Landesmuseum, Darmstadt, inv. č. KG93: 19. Publikováno v PIETSCH, Johannes; STOLLEIS, Karen. *Kölner Patrizier- und Bürgerkleidung des 17. Jahrhunderts*. Riggisberg : Abegg-Stiftung, 2008. ISBN 978-3-905014-35-8. S. 149, kat. č. 1.

35 Torzo bílého hedvábného wamsu, 1615–1620. The Metropolitan Museum of Art, New York. ARNOLD, Janet. *Patterns of Fashion 4 – The cut and construction of linen shirts, smock, neckwear, headwear and accessories for men and women c. 1540–1660*. London : Macmillan Publishers, 2008. ISBN 978-0-333-57082-1. S. 34, obr. 28–28C.

36 Anonym, Jan Ludvík z Ulmu na Erbachu. Olejomalba. 145 × 89 cm. Dnes SPO Horšovský Týn, inv. č. HT3842a.

37 BRAVERMANOVÁ, M.; ČIERNA, A., cit. v pozn. 16.

38 Pohřební oděv Bohunky Lobkovicové ze Šternberka († 1604), dnes Západočeské muzeum, Plzeň. Více PILNÁ, Veronika; SCHMOLLOVÁ, Jana. Pohřební výbava Bohunky Lobkovicové ze Šternberka ve sbírkách v Plzni. In *Archeologie západních Čech* (sv. 8). Plzeň : Západočeské muzeum, 2014, s. 155–169. ISBN 978-80-7247-109-6.

39 Oděv Markéty Františky Ditrichštejnové z Lobkovic († 1617), dnes Regionální muzeum v Mikulově, Mikulov. Více OTAVSKÁ, Vendulka. Ke konzervování pohřebního roucha Markéty Františky Lobkowiczové. In *RegioM. Sborník Regionálního muzea v Mikulově*. Mikulov : Regionální muzeum v Mikulově, 2006, s. 114–120. ISBN 80-85088-2-3; PIETSCH, Johannes. Význam pohřebního oděvu Markéty Františky Lobkowiczové pro výzkum památek oděvního umění. In *RegioM. Sborník Regionálního muzea v Mikulově*. Mikulov : Regionální muzeum v Mikulově, 2006, s. 105–113. ISBN 80-85088-22-3; PIETSCH, Johannes. The Burial Clothes of Margaretha Franziska de Lobkowicz, 1617. *Costume*. 2008, roč. 42, č. 1, s. 30–49. ISSN 0590-8876.

40 Oděv Dorothee Sabiny von Neuberg († 1598), dnes Bayerisches Nationalmuseum, München.

41 Mezi těmito pruhy byly však v případě von Neuberg položeny ještě vodorovné spojovací linie, což na gryspekovském živůtku v rakvi č. 9 chybí.

42 Fischer se domnívá, že je tento oděv mladší. Viz FISCHER, A., cit. v pozn. 3. s. 28–29.

Obr. 9. Kralovice (okres Plzeň-sever), farní kostel sv. Petra a Pavla, zachovalé torzo Rosinina střevíce, rakev č. 6. (Foto: Veronika Pilná, 2012, grafická úprava: Václav Kořínek)

Obr. 10. Kralovice (okres Plzeň-sever), farní kostel sv. Petra a Pavla, řešení spodní části pletené punčochy z rakev č. 7. (Foto: Veronika Pilná, 2012)

dešví u těla č. 3 je u všech kusů patrné použití tzv. rámové techniky šití, která byla pro toto období typická. Za všechny analogické příklady lze uvést geograficky nejbližší dva dochované páry střevíců ze zámku Kynžvart z první třetiny 17. století.⁴⁴

Vzhled příslušníků rodu

O vkusu a vzhledu členů rodiny Gryspeků si můžeme udělat představu především v případě Floriána a jeho choti Rosiny Hölzové ze Silianu. Manželé byli portrétováni na epitafu, který byl umístěn při vchodu do krypty kralovického kostela. Oba dva jsou zobrazeni již ve vyšším věku a klečící proti sobě v černých oděvech. Florián má nevelký, měkce přehnutý bílý límec zdobený krajkou, podle vzoru snad ještě typu reticella. Stejným způsobem jsou ozdobeny také jednoduché manžety. Spolu s manžetami je límec jediným výrazným doplňkem celého oděvu, který je tvořen černým uherským pláštěm *dolomanem* a černým *wamsem*, z něhož jsou viditelné jen úzké rukávy. Na *dolomanu* je naznačeno typické šňůrování provedené v barvě podkladu.

Rosina je na epitafu vyobrazena s krásným bílým krajkovým čepcem vpředu lehce rozšířeným a vyběhávajícím do *stuartovské špičky*. Čepce je v zadní části rozšířen do tvaru připomínajícího *kugelhaube*. Okružní našité zřejmě na košili je sepnuto pod bradou a jeho okraje jsou prošité dvěma liniemi předních stehů černou nití. Oblečená je do dlouhého černého pláště typu *ropa* s rozšířenými rukávy v ramenní části. V malbě je naznačeno rovněž černé lemování kolem zapínání a dále dekorativní zvýraznění na hrudi tvarované do písmene V. Rukávy jsou doplněny bílými manžetami. Plášť je sepnut jen v oblasti trupu, od pasu dolů se rozevírá a odhaluje tak spodní černý oděv.

Barevnost vyobrazených oděvů obou manželů je pro epitafy typická. Výraznější barvy oděvů se na epitafních portrétech vyskytují zpravidla jen u zobrazených malých dětí. Ve srovnání s votivními obrazy z měšťanského prostředí je Rosina vyobrazena s módnější a náročnější pokrývkou hlavy.⁴⁵

Zřejmě většina příbuzných byla na přelomu 16. a 17. století portrétována v málo známém cyklu maleb na pergamenu. Soubor portrétů

9

10

objevil na počátku 20. století Ladislav Lábek.⁴⁶

Tento soubor byl v majetku továrníka Josefa Trappa, který ho měl zakoupit kolem roku 1900 z pozůstalosti nejmenovaného plaského úředníka na metternichovském panství.⁴⁷ Blöch zmiňuje, že mezi lety 1860 a 1870 podle nich byly pořízeny reprodukcce pro tehdejší archiv v Kralovicích.⁴⁸ Lábek pořídil fotografii alespoň Floriánova portrétu, kterou přiložil do svých poznámek. Kolekce portrétů se následně dostala do rukou současných potomků rodiny žijících v jižním Německu. Roma von Griesenbeck jejich reprodukcce poprvé publikovala v roce 2013.⁴⁹

■ Poznámky

43 Terbia, Francesco, Ferdinand Tyrolský. Olejomalba, rozměry nezjištěny. Dnes Kunsthistorisches Museum, Wien.

44 OHLÍDALOVÁ, Martina; PILNÁ, Veronika. Kynžvartské střevíce z předbellohorského období. *Zprávy památkové péče*. 2011, roč. 71, č. 6, s. 428–432. ISSN 1210-5538.

45 V měšťanském prostředí bylo typické i částečné archaické zavinutí brady.

46 LÁBEK, L., cit. v pozn. 7.

47 Tamtéž.

48 Část tohoto fondu se dnes nachází v krajské pobočce SOA Plzeň v Plasech a podle svědectví jeho zpracovatele se ve fondu reprodukcce portrétů nenachází.

49 GRIESENBECK VON GRIESENBECK, R., cit. v pozn. 8. S. 190–192.

11

V kolekci se dnes nachází celkem deset portrétů vytvořených ve stejném duchu. V obdélném rámcu je umístěn oválný medailon, jehož spodní třetina je navíc vyplněná azurovou modří. Všechny portréty jsou obdobně stylizované. Postavy jsou oblečené výhradně do černých oděvů s kontrastními bílými límcí různých typů. V tomto směru se odlišují jen portrét Rosiny, jejíž vzhled doplňují naznačené zlaté šperky a červená stuha, a nejmladšího syna Blažeje, jehož *wams* ve stylu 20. let 17. století je opatřen hlubokými průstřihy na hrudi a rukávech.

Na Floriánově samostatném portrétu vidíme starého muže s ustupujícími bílými vlasy a dlouhými vousy jako v případě kralovického epitafu. Oblečen je však pouze do svrchního tmavého *wamsu* zapínaného na odstínem odlišené knoflíky. Na oděvu je tmavšími linkami naznačené dělení nárameníků zřejmě našitými prýmkami a rovněž na sebe kolmé prostřihy rukávů, které byly ve střihu rukávu posazeny diagonálně. Namísto okruží má jednoduchý bílý vyztužený límec typu *rebato* se třemi výrazně bílými linkami kolem vnějšího kraje – snad našitými dekorativními stuhami či prýmkami. Celý oděv je komponován v oblíbeném principu jedné barvy. Zde se jedná o typickou kombinaci černého základního materiálu a zdobení v kontrastu s bílým límcem. Vzhled Floriána na tomto portrétu pravděpodobně vedl k identifikaci jeho těla s tělem č. 1.⁵⁰

Rosina (asi † 1573) je v cyklu zpodobněna jako mladá žena s vlasy sčesanými pod boha-

tě zdobený perlový čepce. Měkce přeložený bílý límec je ozdoben pásem paličkované krajky.⁵¹ Zpod límce vybíhají dva zlaté řetězy, jeden z nich je v horní části svázan červenou stužkou. Oděv je černý, zobrazený jen s minimálními detaily.

Synové Václav (* 1542 – † 1590), Ferdinand († 1606), Karel († 1610) a Jaroslav Bedřich († 1594) jsou vyobrazeni ve velmi podobném oděvu. Černou barvou provedený *wams* mají doplněný bílým okružím. Nejstarší Václav má na podobence nejvýraznější typ tohoto límce. Sklady jsou pravidelné a pruh, ze kterého je límec vytvořen, je poměrně široký. Tento typ se zhotovoval jako oddělitelná část nezávislá na košili. Okruží je provedeno stylem, který byl v Čechách oblíbený zhruba od 80. let 16. století. Oproti tomu Karel s Ferdinandem mají skládaný pruh našitý přímo na límci košile, která se v přední části rozevívá a okruží tak netvoří kompaktní „obojek“, jak se někdy v tomto období okruží nebo obecně límec nazývaly. Tento typ byl více obvyklý v 50. a 60. letech 16. století. Jaroslav Bedřich má téměř kompaktní pruh nepřilíživě výrazného okruží posazen na vysokém tuhém límcí, což stylem odpovídá přísnému španělskému stylu.

Podobenka ztotožňovaná s Vratislavem († 1588) má mimo minimalistické okruží našité přímo na košili také plochý černý baret, opět velmi oblíbený především v 50. a 60. letech 16. století. Na *wamsu* je lehce patrné i lemování, provedené ve stejném odstínu jako zbylý oděv. Portrét Jana Jiřího († 1599) kontrastuje

Obr. 11. Kralovice (okres Plzeň-sever), farní kostel sv. Petra a Pavla, mikrosnímek odebraného vzorku z damašku kabátce z rakve č. 3

v pojetí oděvu s ostatními bratry. Pod plochým baretem má naznačený účes typu *kolbe*. Bílá košile je ke krku jen navrapovaná a spatřujeme ji v typicky rozevřeném plášti typu *ropa* černé barvy, pod níž je naznačen prostřihávaný kabátec. Celkově je komplet i účes řešen na způsob německé módy, která byla oblíbená v Čechách přibližně ještě v 40. letech 16. století.

Nejmladší syn Blažej († 1620) je oblečen do kabátce s dlouhými prostřihy v oblasti hrudi a v horní třetině rukávů. Průstřihy prosvítá bílá košile. Oděv je doplněn uvolněným okružím s krajkou a střapci, které linií spíše připomíná volně přeložený límec.

Poslední z kolekce je podobenka Maruše Bořenové ze Lhoty († 1608), Václavovy vdovy. Žena má sčesané vlasy rozdělené pěšinkou, snad po stranách nad čelem lehce stočené. Vlasy jsou zakryty černou pokrývkou hlavy – jednoduchým černým čepcem či kloboučkem. Oděv je opět neokázalý. Černý živůtek bez rukávů zdobí jednoduché, nepřilíživě velké bílé okruží.

Ač jsou postavy v celém cyklu portrétů oděny do černé barvy, lze to brát částečně také jako tendenční účelové zobrazení, které mělo budoucím pokolením podávat ideální obraz rodiny. Napovídá tomu fakt, že Florián a Rosina jsou zobrazeni v odlišném věku. Matka rozvětvené rodiny zde vystupuje jako mladá žena, což mělo zřejmě přeneseně vypovídat o její kráse. Florián oproti tomu zde figuruje opět jako důstojný starý muž, moudrý otec. Podobně nacházíme rozpor u zobrazení nejmladšího syna Blažeje. Pokud je identifikace v případě Blažejova těla správná, oficiální portrét ho vykresluje odlišně, než jak ho prezentuje jeho pestrobarevná pohřební výbava. Velmi zajímavý je také časový rozptyl vyobrazených oděvů. Podobenky zhotovené v jednotném duchu ve zhruba stejném časovém rozmezí mohly vzniknout podle starších portrétů – snad rodinné kolekce. Celý soubor by zasloužil podrobnější kunsthistorické zkoumání.

■ Poznámky

50 Tato identifikace byla spjata s návštěvami současných potomků rodiny v Kralovicích, kdy byl jako Florián příbuznými vždy identifikován muž č. 1. Ústní sdělení prof. Eugena Strouhala.

51 Lze tak usuzovat podle zobrazeného vzoru.

Shrnutí

V tomto článku byl učiněn pokus o krátké nastínění aktuálního stavu pohřebních výbav Gryspéků z Gryspachu v kralovické kryptě, jejich složení a časové zařazení, neboť celý prostor je špatně přístupný. Těla jsou dlouhodobě uložena v rakvích s prosklenými víky neumožňujícími podrobnější prohlídku. Poznatky, které se podařilo získat, považuji za cenné srovnávací informace pro odbornou veřejnost. Podrobnější zpracování rozborů by vyžadovalo dlouhodobou práci odborného týmu v patřičných podmínkách. Pokud bude moci být takový průzkum v budoucnu proveden, mohou se některé závěry lišit od těch, které bylo možné v tak krátkém časovém rozsahu a při našich možnostech získat. I během rychlého průzkumu bylo možné nashromáždit množství informací, které pomohou při rozhodování, jak s touto památkou do budoucna zacházet. Věřím, že tento příspěvek napomůže k pochopení tohoto mimořádného souboru, ke správné péči o něj a jeho prezentaci

Šlechtický rod Gryspéků se ve zvolených výbavách na onen svět snažil reprezentovat stejně jako ve svém tehdejší životě. Uloženi byli v luxusních hedvábných oděvech s ozdobnými prvky z kovových nití, s krajkovými doplňky a hedvábnými bortami. Komplety tak prezentují vysokou módu habsburského dvora, jak ji přijímala významná šlechta. V oděvech se odráželo společenské postavení, a nikoliv národnost, jak by se mohlo očekávat. Prostřednictvím šlechtické domácnosti se módní vzory šířily do měšťanského prostředí a skrz ně dále. Je tedy možné říci, že zámožní obyvatelé Kralovicka tak měli ty nejlepší možné vzory pro inspiraci na své oděvy.

Na závěr musím polemizovat s návrhy jak Antona Fischera, tak manželů Červených, kteří navrhovali těla převléci do replik dobového oděvu, a připojit se tak k letité diskusi o udržování této památky. Soubor gryspekovských pohřebních výbav je v evropském měřítku skutečně unikátní. Oděvy a obuv náležející jedné rodině v přesně vymezeném časovém období nám mohou při podrobném zkoumání přinést ještě mnohé další informace. Porovnáme-li nálezy z oblasti Čech a Moravy z posledních let, je počtem sedmi oděvních souborů gryspekovská krypta největším dochovaným konvolutem na našem území a měla by mu být věnována maximální odborná pozornost a péče. Pro vyčerpávající antropologický a textilní průzkum by bylo nutné zachovaný textil a obuv vyjmout a definitivně od těl oddělit. Po takovém zásahu by se citlivě zakrytá těla zesnulých navrátila do krypty, avšak textilní části po pečlivém průzkumu a konzervování by bylo třeba uchovávat

zvlášť v patřičných klimatických a světelných podmínkách. Oděvy by pak mohly být v odpovídajícím režimu prezentovány veřejnosti obdobně jako pohřební výbavy Markéty Františky Lobkowiczové rozené z Ditrichštejna († 1617) či jejího muže Václava Viléma Popela z Lobkowicz († 1626)⁵² vystavené dnes v Regionálním muzeu v Mikulově. V případě kompletního výzkumu a následného speciálního uložení se však jedná o velmi vysokou a dlouhodobou investici.

Vhodné zakrytí ostatků by však mělo být řešeno na základě požadavků jejich uložení v kryptě. Pokud bychom chtěli zemřelé obléknout do skutečně přesných replik jejich oděvů, byla by jejich výroba velmi nákladná a komplikovaná. Vyžadovala by pečlivé zpracování pod odborným vedením, což rozhodně nepatří k běžným vlastnostem zhotovitelů textilních modelů a figurín pro výstavní účely. Vzhled některých materiálů, které byly na přelomu 16. a 17. století běžné, lze dnes jen stěží napodobit.⁵³ Nedodržení takových přísných podmínek by mohlo vést spíše k vytvoření oděvních karikatur, které by zachované autentické oděvy jen parodovaly.

Druhou možností péče je dlouhodobý ochranný režim. Textilní součásti pohřebních výbav při současném stavu v kryptě nepodléhají takovým rozkladným vlivům jako materiály uložené klasicky v zemi. Rovněž stav těl se jeví jako stabilní.⁵⁴ Při dodržení skutečně stálého klimatu v kryptě bez další manipulace se schránkami a návštěvníckého, byť i nárazového provozu by se tak daly textilní části nadále uchovávat oblečené důstojně na tělech. V takovém případě je nutné odborné monitorování celého prostoru,⁵⁵ aby se předešlo napadení těl i výbav plísňemi či jinými škůdci.⁵⁶

Je nutné si uvědomit, že oděvy volené k uložení do hrobu či hrobky byly často přáním zemřelého či jeho nejbližších. Je tedy otázkou, zda oddělovat oděv od jeho nositele, nehrozí-li bezprostřední zkáza textilní památky. Oddělení pohřební výbavy od těla zesnulého je zatíženo rizikem ztráty velkého množství informací pro budoucí badatele. Nejednou jsme se s tím na příkladech z minulosti setkali. Kupříkladu ve většině případů textilních nálezů na Pražském hradě, které byly v minulosti vyjmuty, došlo k významným úbytkům jak materiálovým, tak informačním, což dokládají rozborů publikované Milenou Bravermanovou.⁵⁷ V případě pohřbů uložených ve stabilním neagresivním prostředí se jeví jako vhodnější i výhodnější památkový přístup šetrné péče zachovávající také možnost dalšího studia „in situ“.

Poděkování: Ráda bych poděkovala panu prof. Eugenu Strouhalovi, Ireně Strakové, Janě Trskové a všem členům konzervátorského týmu, že jsem mohla být přítomna jejich zásluhou v kryptě; můj dík patří rovněž paní restau-rátorce Vendulce Otavské za rady v případě posuzování některých textilií a poskytnutí srovnávacího materiálu, dále panu dr. Pšeničkovi ze ZČM za pomoc při mikroskopickém zpracování vzorků a PhDr. Mileně Bravermanové za zapůjčení částí materiálů k provedení analogií.

■ Poznámky

52 PIETSCH, Johannes. The Burial Garments of Baron Wenzel Wilhelm Popel de Lobkowicz (1592–1626). *Cahiers Bruxellois*. 2012, roč. 44, s. 153–166. Bez ISSN.

53 Smyčkový samet, ručně vyráběný dracoun apod. Srov. PILNÁ, Veronika. Jak vznikl model oděvu Polyxeny z Pernštejna. *Zprávy památkové péče*. 2013, roč. 73, č. 2, s. 113–116. ISSN 1210-5538.

54 Zde je myšleno, že při kontaktu s textilií již nedochází k uvolňování rozkladných tekutin, které na materiál působí degradačně.

55 Obzvlášť v situacích, jako jsou probíhající stavební úpravy.

56 Oba zde navrhované postupy byly konzultovány s odbornou restaurátorkou textilu Mgr. Vendulkou Otavskou, která dlouhodobě spolupracovala se Správou Pražského hradu a restaurovala pohřební výbavy z Mikulova a dalších lokalit.

57 Viz např. BRAVERMANOVÁ, Milena. Problematika otevírání hrobů panovníků, svatých a církevních hodnostářů na Pražském hradě. In ROHÁČEK, Jiří (ed.). *Epigraphica & Sepulcralia V. Praha*: Artefactum, 2014, s. 11–28. ISSN 2336-3363.